

תמורה כ

הקדש נקבה לעולה לר"ש

מבוי הטעם משום דאיכא שם עולה עלה. ונראה דמה"ט מהני אפי' בלי דין מיגו דנחתא, אלא דחל עלה קדוה"ג ע"י פיו, שהרי דעת המהר"י קורקוס והכס"מ (פט"ו מעה"ק ה"ה) דר"ש לית ליה סברת מיגו דנחתא כל עיקר ובע"כ דהכא מהני גם בלי דין מיגו דנחתא, וכן מוכח בדעת הרמב"ם כמש"כ החק נתן [ע"י להלן]. ומוכח דאף שהיא פסולה לעולה, אבל אין בזה חסרון בקדושת הקרבה שתחול עלה, וגם קרבן פסול יכול להתקדש להקרבה אם הוא פסול חיצוני, משא"כ נקבה לאשם הרי מגרע קדושתה.

ולדעת חכמים, מבוי ברמב"ם (פ"א תמורה הכ"א) דנקבה מתקדשת לעולה רק מדין מיגו דנחתא

הואיל ומותר פסח קרב שלמים

[א] ברש"י (ד"ה הואיל ומותר אשם) נראה דכוונת רבי דמה"ט חל קדוה"ג של שלמים, שהרי רש"י ביאר קושית הגמ' באשם דתתקדש קדוה"ג בעולת נקבה [או לגירסת הגר"א – בעולת בהמה], ומשמע דחל רק קדושת עולה, ולא קדושת אשם, אבל מדברי התוס' (ד"ה רבי) נראה הכוונה דמתקדש להיות פסח, ותמורה תהא תמורת פסח, שהרי כתבו לגבי מפרש נקבה לאשם, וז"ל, לימא דירעו ויעשו תמורה, עכ"ל, והרי אם כוונת רבי דחל עליו קדושת שלמים, אזי ה"ה באשם תחול קדושת עולה, והרי א"כ לא שייך תמורה שאין תמורה בציבור.

[ב] בעיקר סברת רבי דחל קדוה"ג על פסח משום דמותר פסח קרב שלמים, מוכח דדין שלמים בפסח אינו דבר שמתחדש בו, אלא דקדושת שלמים היא מעיקר קדושת הפסח, וכמשנ"ת בשיעור לדף יט בשם החזו"א והקה"י [וגם השטמ"ק יט. אות ל'].

ומהא דהק' הגמ' דנימא כן גם במותר אשם עולה, מוכח שגם קדושת עולה שבאשם הוא מעיקר קדושתו, ולא הוי דבר שמתחדש בו. ובמשנת ר' אהרן (זבחים סי' ח') נדחק לפרש שזוהי גופא כוונת התירוצ' של הגמ', דכיון דהוי הוי לנדבת ציבור, שהוא חלוק מעיקר קדושתו מן הקרבן הראשון. ובאמת בירושלמי (פ"ד שקלים ה"ד) מבוי כן, דהק' על רבי מ"ש אשם מפסח, ותירץ ר' אבין אם הקדיש פסח בא שלמים גופו קרב שלמים אם הקדיש אשם בא עולה אין גופו קרב עולה, עכ"ל, אבל זהו דוחק גדול בדברי הבבלי.

[ג] השטמ"ק בהשטמות (אות ד') הק' דלעיל (יט). רבא חילק בין מותר אשם עולה ובין מותר פסח שלמים, ואמאי פשיטא לגמ' כאן שהם דומים זל"ז. ותירץ דהתם מיירי שנוול לאחר פסח דכשנוול האם כבר הוי שלמים, ואילו הכא הפריש קודם הפסח ואפ"ה סובר רבי דעושה תמורה משום שמותר שלמים אחר הפסח, וכמו"כ נימא דמפרש נקבה לאשם תקדוש כיון דמותרה עולה לאחר זמן.

אבל תירוצ' זה אינו מעלה ארוכה לדעת רש"י לעיל (יט). דרבא נקט שגם בנוול קודם הפסח יש להכשיר הולד כשלמים, ובע"כ דפסח חולק מאשם גם קודם הפסח, והרי בסוגין מוכח לא כן.

בדעת הרמב"ם בדין משנה בחטאת

[א] יחיד שהפריש שעיר לשעירתו - משמע בגמ' דדוקא לר"ש הק' כן, אבל לחכמים באמת מתקדש [כמו נקבה לאשם או לפסח], וכן דעת הראב"ד (פ"ד פסה"מ ה"ח). אבל הרמב"ם שם ובפ"א תמורה הכ"א כתב שהדיוט שהפריש שעיר לחטאתו ונשיא שהפריש שעירה לחטאתו וכה"ג שהפריש פרה לחטאתו לא נתקדש קדוה"ג שכל המשנה בחטאת לא נתקדשה כלל אפי' קדו"ד.

ותירץ הכס"מ דכיון שהגמרא הק' בסתמא, כהן גדול שהפריש פרה לפרו, יחיד שהפריש שעירה לשעירתו וכו', משמע שהוא לכו"ע, ולא רק אליבא דר"ש. אבל הק' הלח"מ (פ"א תמורה) שאם יש סברא פשוטה שלא נתקדש אפילו אליבא דרבנן משום דמשנה בחטאת לא מהני, אז אמאי פריך הגמ' על ר"ש, והרי הכא לא שייך שיתקדש כלל כיון ששינוי בחטאת פוסל טפי.

ותירץ החק נתן דאליבא דרבנן לא קשה דטעמייהו משום מיגו דנחתא, ובכל הני אפי' קדו"ד לית להו [כמבו' בלשון הרמב"ם] וא"כ ליכא מיגו, אבל לר"ש דסבר דעולה נחתא לה קדוה"ג משום דאיכא שם עולה בעוה"ע [ולא משום מיגו דנחתא], תקשה שגם בזכר לחטאת תתקדש קדוה"ג, ע"כ תכ"ד. ולפ"ז אין צריך לדוחק של הכס"מ דקושית הגמ' היא בסתמא, אלא דהגמ' הק' דוקא אליבא דר"ש דמתקדש בלי דין מיגו, דנימא כן גם בפרה לפרו. ועכ"פ מבו' מדברי החק נתן דאליבא דר"ש נקבה לעולה אינו מדין מיגו, ועי' משנ"ת בזה לעיל (אות ?).

ב) בעיקר מש"כ הרמב"ם דמשנה בחטאת לא נתקדש קדו"ד, הק' האחרונים אמאי אינו יכול להתקדש לדמיו, ומי גרע מעצים ואבנים. ועוד, הרמב"ם כתב דימכר, ומבואר שנתקדש איזה שהוא קדושה. והחזו"א (בכורות סי' יז) רצה להגיה בדברי הרמב"ם שלא נתקדש קדוה"ג אלא קדושת דמים. וסיים דקשה להגיה כן בדברי הרמב"ם בהל' תמורה.

ובחי' מרן רי"ז הלוי (עמ' עח) ובחי' הגר"מ הלוי (פ"ד פסה"מ) ביארו דכוונת הרמב"ם שלא נתקדש קדושת דמים לגופו, דהיינו קדושה לרעייה. אמנם בלשון הרמב"ם בהל' תמורה לכאוי' תמוה לומר כן, שהרי ז"ל שם, המפריש נקבה לפסחו או לעולתו או לאשמו עושה תמורה אף על פי שאינן ראויין ליקרב הואיל וירדו לקדושת דמים והרי הם תמימים ירדו לקדושת הגוף, אבל המפריש שעיר לחטאתו ונשיא שהפריש שעירה לחטאתו וכהן גדול שהפריש פרה לחטאתו, אינן עושין תמורה שכל המשנה בחטאות לא נתקדשה כלל ואפילו קדושת דמים, עכ"ל.

והרי לגבי עולה פסח ואשם כתב הרמב"ם דכיון שירד לקדו"ד ירד נמי לקדוה"ג, והרי להדיא בלשון הרמב"ם בהאי הלכה גופא דקרי לקדושת הגוף שאינה קדושת הקרבה 'קדושת הגוף', והרי מיד אח"כ כתב דמשנה בחטאת לא נתקדש קדו"ד, ובע"כ שאין כוונתו לקדוה"ג שכתב עליו מקודם, אלא כוונתו לקדו"ד כפשוטו, ושיעור דבריו כך הם, דבפסח או עולה או אשם, כיון שנתקדש קדו"ד נתקדש קדוה"ג, ומשא"כ בחטאת שלא שייך בה קדו"ד, ממילא גם לא שייך קדוה"ג, שמתקדשת קדוה"ג רק כשלב נוסף אחרי שמתקדש קדו"ד, וכן ברור שכך פירוש דבריו.

אמנם בודאי תקשה מאד אמאי לא חל קדו"ד בחטאת, והרי קדו"ד חל בכל דבר, ומי גרע מעצים ואבנים דחל בהם קדו"ד, ועוד דאמאי תמכר, כמו שהקשינו לעיל. ונראה לבאר ע"פ מה שביאר הגר"י פרצוביץ מובא בספר בנין נחום עמ' רפא] שיש ב' אופני קדו"ד – א) היכא דכל ענינו להמכר ולהשיג דמים ועי"ז לקנות קרבן, ב) דחל הקדש בגופו, וטעון 'פדיון', ולא רק 'מכירה'.

ולחכי י"ל שגם המשנה בחטאת, אף דזכר או נקבה ראוי לשאר קרבנות, אבל לגבי חטאת הוי כבהמה טמאה שלא נתקדש כלל, דדוקא במשנה בעולה ופסח וכדו' אפשר ללמוד משאר קרבנות, דכל שראוי לקרבן אחר ל"ה כבהמה טמאה, אבל בחטאת כל שאינו ראוי לחובתו חשיב כבהמה טמאה, שלא נתקדש קדו"ד לגופו כלל. ולפ"ז ממילא לא שייך מיגו דנחתא, שזהו דוקא היכא שגם הקדו"ד חלים בגופו, וכיון דחל בגופו לדמיו [דבעינן פדיון וערך הכהן], ממילא חל גם בגופו, אבל היכא דלא חל קדושת הדמים בגופו כלל, אלא הרי הוא כחולין לכל דבר, פשיטא שאינו מתפשט יותר להקדישו קדוה"ג. ואמנם הא ודאי דקדוש לימכר כמו עצים ואבנים, ובהכין את"ש דברי הרמב"ם. וכדברינו מבו' בחק נתן ובאוי"ש (פ"א תמורה הכ"א).

בטעמא דר' אליעזר דתמורת אשם מתה

לא נתבאר להדיא בגמ' טעמא דר"א. ורש"י לעיל (יח:) כתב דר"א לטעמיה בפ"ק דזבחים דמקיש אשם לחטאת, וכי היכי דתמורת חטאת מתה, ה"ה תמורת אשם מתה, וכ"כ רש"י בשבועות (יב.). ובפירושים וחידושים וחק נתן תמחו ע"ד רש"י, דלא מצינו דרשא זו בשום מקום דמה"ט אשם ימות.

והקה"י (סי' ז') הביא מחתנו הגר"ש ברזם להוכיח משיטת ר' אליעזר דמתני' [דתמורת אשם למיתה אזיל], דאפילו היכא שהקרבן אזיל למיתה, הולד עדיין קדוש.

הלכתא באשם נקבה

התוס' (ד"ה אבל) נתקשו דהא הלכתא גמירי לה דכל שבחטאת מתה באשם רועה, ותמורת אשם רועה. וכיון דדמיה לעולה, איך אפשר להקריב הולד כאשם. ותירצו דגמירי הלכתא רק היכא שהיה ראוי ליקרב כאשם. משא"כ תמורת

חטאת וולד אשם, שאינו ראוי ליקרב בגלל שהוא נקבה, קדושתו לדמי אשם. אבל לישנא בתרא דגמי חולקת על"ז, והלכתא נאמר גם באשמות נקבות, ומוכח כן דהא מתני' מיירי קודם כפרה, ואפי"ה התמורה הולכת לדמי עולה, ובע"כ שההלכה נאמרה גם בנקבות.

אמנם רש"י במתני' (בד"ה תמורת אשם) כתב להדיא דהלכתא גמירי דתמורת אשם רועה נאמר בין בזכר ובין בנקבה, ולדבריו צע"ט בהאי צד של הגמי שהולד קרב אשם, הרי כבר נאמר ההלכה דדמי האם לעולה.

אין אדם מתכפר בדבר הבא בעבירה

[א] פרש"י דאע"ג דתמורת עולה ושלמים קרבה, הנהו לאו לכפרה אתיין, וכ"כ התוס'. והעמודי אור (סי' יא סק"ז) ביאר דבריהם דבעולה ושלמים אין בהם כפרה כלל, דעיקר דינו אינו בשביל כפרה. והעמודי אור העיר דבכ"ד מבוי שגם בעולה ושלמים יש בהם כפרה.

אלא נראה לפרש שגם בעולה ושלמים אי אפשר לכפר על הבעלים בתמורה, אלא דאפי"ה אפשר להביא התמורה בתור נדבה, וכמו שמצינו בקרבן שלא לשמה דכשר ולא עלו לבעלים ידי חובה.

[ב] מבוי בסוגין דלולי הא דאין אדם מתכפר בדבר הבא בעבירה, היה אפשר להתכפר בתמורה, ובחי' הגרי"ז הק' דהא באשם בעינן הפרשה על חטא. ותמה עוד שאפי' לגבי תודה מבוי במנחות (פ). שאינו מתכפר בתמורה, וכן הוכיחו החזו"א (תמורה סי' לג סק"ז) והמקד"ד (קו"א סי' ה' סק"א), וביארו הטעם דבעינן הפרשה בשביל חובתו, וא"כ מאד תמוה בסוגין דנקטו שאפי' באשם היה בדין להתכפר בתמורה. והחזו"א שם צידד לחלק בין אשם ובין הרי עלי, וצ"ב.

והתו"י ותורא"ש ביומא (נ:) כתבו דתמורת פסח כשרה כפסח, אבל אינו יוצא יד"ח דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, והיינו דבעינן הפרשה לחובתו וכנ"ל לגבי תודה, אלא דקשה מסוגין. וי"ל שגם הכא לא דנו שיצא ידי חובתו בקרבן תמורה, אלא שהאשם עצמו יוכשר להקריבו אשם.

[ג] בעיקר הסברה דאין אדם מתכפר בדבר הבא בעבירה, מבוי ברש"י ורגמ"ה דמירי אפילו בולד של התמורה. והשפ"א (ד"ה אמר רבא) תמה בזה, מה ענין הולד אצל אמו, הלא העבירה נעשית דוקא באמו. ועוד הק' מהא דתניא להלן (כח:) כל האסורין לגבי מזבח ולודתיהן מותרין, והרי כיון שנעשית עבירה באמא, אמאי הולד ראוי להקריבה.

וני"ל דהכא העבירה היא ההקדש עצמה, שאסור להקדיש ע"י תמורה, וא"כ גם הולד שנתקדש מכח האי הקדש חשיב 'בא בעבירה', ואי"ז דומה להא דולד רובע ונרבע, דהתם העבירה היא מעשה הרביעה, ואי"ז שייך להקדש, וממילא הולד כשר.

אמנם ילח"ע בהא דכתבו התוס' לעיל (ז). דמקדיש נקבה לעולה לוקה משום מקדיש בע"מ, והרי לפי ר' אלעזר הולד קרב, ולא אמרינן דאין אדם מתכפר בדבר הבא בעבירה. וי"ל דהתם יסוד האיסור הוא הקרבת בע"מ, אלא שגם ההקדשה בכלל ההקדשה דהקדשה כתחילת הקרבה דמי (ע"ז סג.), או בנוסח של הגרי"ז דהתם האיסור הוא 'עשיית קרבן' בבע"מ וגם הקדשה בכלל, ואי"ז דומה לתמורה שהאיסור הוא ההקדשה עצמה.

[ד] העולת שלמה הק' דלמש"כ התוס' בב"ק (סז). דכל שבא ההקדש בעבירה חשיב מצהב"ע, איך אפשר להביא כל תמורה כקרבן ואמאי אין בו פסול של מצהב"ע. ותירץ שיש גזה"כ שהיא קרבה כמבוי בריש פירקין אף שהיא באה בעבירה, עיי"ש מה שדן בזה, ועוד תירץ דלא חשיב מצהב"ע אלא אם אי אפשר למצוה להעשות אלא באיסור, משא"כ בתמורה הרי אפשר להקדישה ולהקריבה לעצמה לא הוי מצהב"ע.

האם ולד תמורה חשיב כמו ולד ולד

רש"י (ד"ה ולד שני) כתב דולד תמורה חשיב ולד שני. והק' בהגהות הגר"א (אות ח') דהרי לעיל תנן דר"ש גזר על ולד ולד תמורה, והרי כבר יש לגזור בולד תמורה, דחשיב כולד שני, וכה"ק בתוס' רע"א לעיל.

ושיטת רש"י (יח.) דבהאי גזירה גזרו דימות, וא"כ תקשה דכיון דסוגין משווה בין ולד תמורת אשם ובין ולד ולד שלמים, אמאי הק' על רב נחמן מהא דתני רב חנינא, הרי יש סתירה מפורשת בין המשניות, דהכא דעת ר' אלעזר דולד תמורת אשם רועה, ואילו התם סובר דולד שלמים אזיל למיתה.

והגרא"ל מאלין (ח"ב סי' נה) תירץ שהחשש שמא יגדל עדרים קיים רק בשלמים שהוא לאכילה, ולא באשם דדינו לרעייה, וגם דקרב עולה ואינו עומד לאכילה, ולהכי דוקא היכא דחיישנן שיגדל עדרים דינו למיתה, ואי"ז שייך בולד תמורת אשם.

אבל אכתי הגמ' השווה ביניהם, שהרי אף דטעם הגזירה הוא שמא יגדל עדרים עדרים, אבל גדר התקנה הוא לבטל דין הקרבה מולד הולד [לפי ר"ש], ולהכי גם היכא דליכא למיחש שיגדל עדרים אכתי ביטלו דין הקרבה מולד הולד, ולהכי הוא דהק' שיהא רועה [אבל לא ימות, כיון שלא שייך החשש בפועל, אבל אכתי דין הקרבה אין לו, ולהכי רועה].

ובישוב קושית הגר"א ורע"א, דן הגרא"מ לחלק בין תמורת אשם ובין תמורת שלמים, דתמורת שלמים חשיב כהקדש ראשון, ולהכי הולד שלה חשיב כולד ראשון, משא"כ באשם שאינו בא בנדבה, הרי כל דין התמורה הוא דחייל עלה דין הקדש של העיקר, ולהכי הולד של התמורה חשיב כמו ולד שני, שהוא רחוק בשני שלבים מעיקר הקדושה [ועי' לעיל יח: אות ? שנתבאר שזה כל הדרשא של ולד ולד, שהוא באמת רחוק שתי דרגות מעיקר הקדושה].

ולד תמורת אשם

פרש"י (ד"ה מחלוקת) דהכא לא שייך גזירת ר"א. אבל אכתי צ"ב בדעת רבנן, מאי שנא לפני כפרה או אחרי כפרה. ובתוס' (ד"ה ובדמיה) מבוי' דטעמא דרבנן ברישא הוא משום גזירה, וכ"א להדיא בכס"מ (פ"ד תמורה ה"ד), ודוקא קודם פסח חיישנן דלמא אתי לאחלופי כיון דאכתי לא נתכפר באשם, אבל לאחר כפרה תו ליכא למיחש. והכס"מ תירץ דגם טעמא דרבנן הוא משום גזירה, אלא דלא גזרו עכ"כ שיהא דינו למיתה, וסגי לקנוס שיהא רועה. לכן, לאחר כפרה דלא שייך גזירה, מודו רבנן דקרבי.

אמנם אכתי תקשה, דכל זה שייך לשיטת ר"א לעיל (יח:): דולד נקבה לעולה קרב, אבל לשיטת חכמים שם שאינו קרב, אמאי הכא הולד קרב, וכן דעת הראב"ד שם (פ"ד ה"ד). אבל הרמב"ם פסק דולד תמורת אשם קרב עולה אף דפסק כחכמים דולד נקבה לעולה רועה. וביאר הכס"מ בשם הריק"ו דהכא עיקר הקדושה קרב, דהיינו האשם הראשון, וכמו שאמר רבא לעיל (יח:): דרבנן מודו בולד תמורת עולה דקרב, ה"ה דולד תמורת אשם קרב.

והא דלעיל (יח:): מבוי' שהוא דוקא אליבא דר"א, התם מיירי קודם כפרה, כמו שהאריך בזה הלח"מ שם.